

Beeldende vorming GT
VMBO
Syllabus centraal examen
2011

September 2009

© 2009 Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven vwo, havo, vmbo, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoud

Voorwoord	4
1. Verdeling examinering CE/SE	5
2. Specificatie van de globale eindtermen voor het CE	6
3. Overige onderwerpen	11
Begrippenlijst	12

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld.

In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma. Het examenprogramma is op 1 augustus 2007 in werking getreden en geldt tot nader order.

De CEVO *) geeft in een syllabus, die in beginsel jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Naast een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen, kan de syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten over een of meer van de volgende onderwerpen:

specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (computerexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

Ten aanzien van de syllabus is nog het volgende op te merken. De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar hun aard zijn ze dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen daarvan in het verlengde ligt.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar 2011. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen afwijken van deze versie. Voor het examenjaar 2012 wordt een nieuwe syllabus vastgesteld. De CEVO publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi 2011.

Dit gebeurt via Examenblad.nl, de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs. In de syllabi 2011 zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar 2010 duidelijk zichtbaar. **De veranderingen zijn geel gemarkeerd.** Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus 2011 geen veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan zo nodig ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekend worden gemaakt. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl, www.examenblad.nl

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn handreikingen door de SLO geproduceerd die in deze uitgave niet zijn opgenomen. Voor opmerkingen over deze tekst houdt de CEVO zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cevo.nl *) of aan CEVO *), postbus 8128, 3503 RC Utrecht.

De voorzitter van de CEVO,
drs. H.W. Laan

*) Op 1 oktober 2009 gaat de CEVO op in het College voor Examens (CvE). De CEVO bestaat dan niet meer, maar besluiten van de CEVO, onder meer over de syllabi, blijven van kracht, zolang deze niet herzien zijn door het CvE. Reacties op deze syllabus kunt u vanaf dat moment ook zenden aan: info@cve.nl of College voor Examens, Postbus 315, 3500 AH Utrecht

1. Verdeling examinering CE/SE

Tabel:

Verdeling van de examenstof beeldende vorming GT over centraal examen en schoolexamen

Exameneenheden		GT	CE	moet op SE	mag op SE
BV/K/1	Oriëntatie op leren en werken	X		GT	
BV/K/2	Basisvaardigheden	X		GT	
BV/K/3	Leervaardigheden in de beeldende vakken	X	GT	GT	
BV/K/4	Beeldend werk, productief	X		GT	
BV/K/5	Werkproces, productief	X		GT	
BV/K/6	Middelen, productief	X		GT	
BV/K/7	Beschouwen – eigen werk, reflectief	X		GT	
BV/K/8	Beschouwen – werk van anderen, reflectief	X	GT		GT
BV/V/1	Eindopdracht, productief en reflectief	X	GT		GT
BV/V/2	Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie	X		GT	
BV/V/3	Vaardigheden in samenhang	X	GT		GT

Het centraal examen bestaat uit een Centraal Praktisch Examen (CPE) en een Centraal Schriftelijk Examen (CSE). Beide wegen in het CE even zwaar.

In het CPE worden de volgende exameneenheden getoetst:

BV/V1 (Eindopdracht: productief en reflectief)

BV/V3 (Vaardigheden in samenhang)

In het CSE worden de volgende exameneenheden getoetst:

BV/K3 (Leervaardigheden in de beeldende vakken) en

BV/K8 (Beschouwen- werk van anderen, reflectief)

Relatie CPE en CSE

Het CPE en het CSE zijn gebaseerd op hetzelfde thema. Het CPE vormt, omdat het eerder wordt afgenomen dan het CSE, indirect een voorbereiding op het CSE. In het CPE ligt het accent op het produceren van beeldend werk. Het CSE legt het accent op het reflecteren op beeldend werk van kunstenaars en vormgevers. In beide examens wordt aandacht besteed aan het proces dat aan beeldend werk vooraf gaat.

Magazine

Het magazine presenteert het jaarlijks thema en dit thema is voor de vier beeldende disciplines identiek. Het magazine bevat verder informatie over de verschillende wijzen waarop en intenties waarmee kunstenaars en vormgevers het thema in beeld hebben gebracht. Het is een kleurenkatern van acht pagina's en geeft een korte omschrijving van de CPE-opgave.

Daarbij gaat het magazine vooral in op werkprocessen van kunstenaars en vormgevers die werk hebben gemaakt binnen het thema. Op deze wijze vormt het een leidraad voor CPE én CSE.

Het magazine van het CPE wordt twee weken voor de eerste zittingsdag aan de kandidaten uitgereikt. Tijdens de eerste zitting ontvangen de kandidaten de opgaven.

Begrippenlijst

In deze syllabus is een begrippenlijst opgenomen voor het CSE en CPE (zie bijlage I).

De lijst toont een totaal overzicht van de begrippen en vaardigheden die elke kandidaat moet (her)kennen en benoemen. Voor het CPE zijn per beeldend vak afzonderlijk de vakspecifieke begrippen en vaardigheden opgenomen die in de verschillende CPE's een rol kunnen spelen.

2. Specificatie van de globale eindtermen voor het CE

CPE - Het centraal praktisch examen

Periode en afnamemoment

Het CPE wordt afgenomen in de periode die voorafgaat aan het CSE, in de regel vanaf eind maart tot half mei. De tijdsduur van het CPE bedraagt 12 klokuren, die de school naar eigen inzicht kan inroosteren in de daarvoor vastgestelde periode. Het CPE dient afgerond te zijn voordat het CSE wordt afgenomen.

Vorm

Het CPE bestaat uit 6 onderdelen (A tot en met F) die de kandidaten moeten doorlopen en waarop wordt beoordeeld. Deze komen overeen met de onderdelen van een creatief proces en zijn voor elke kandidaat gelijk. Echter het CPE is vakspecifiek van aard waardoor de werkstukken per gekozen discipline en per kandidaat zullen verschillen.

Beoordeling

Beoordeling van het CPE vindt plaats door de eigen docent (de examiner) en een tweede corrector. De tweede corrector wordt door het bevoegd gezag van de school benoemd.

Examinator en tweede corrector zijn gehouden aan de score-omzettingsschaal zoals die in de 'Instructie voor de examiner' is opgenomen.

De CPE-documenten

Voor de leerling:

- Magazine
- Opgavenboekje

Voor de examiner

- Correctievoorschrift
- Instructie voor de examiner
- Authenticiteitsverklaring
- Proces verbaal

BV/V/1	Beeldend werk: productie, reflectie en beschouwing
	De kandidaat kan
1	zelfstandig een probleemstelling formuleren en komen tot autonoom of toegepast beeldend werk <ul style="list-style-type: none"> - voor kandidaten in het vak tekenen betekent dit komen tot tweedimensionale beelden - voor kandidaten in het vak handenarbeid betekent dit komen tot driedimensionale beelden - voor kandidaten in het vak textiele werkvormen betekent dit komen tot twee- of driedimensionale beelden in textiel - voor kandidaten in het vak audiovisuele vormgeving betekent dit komen tot een geënceneerde sb/ bg (stilstaand beeld/ bewegend beeld) of een documentaire
2	diverse fases van het werkproces zelfstandig doorlopen en het tijdspad ervan zelf bewaken

3	aspecten van de voorstelling, beeldende aspecten, technieken en de daarbij behorende materialen, apparatuur en gereedschappen zelfstandig kiezen en zo toepassen dat ze een bijdrage leveren aan de zeggingskracht van het eigen autonome werk en/ of het eigen toegepaste werk
4	het eigen beeldend werk en het doorlopen proces zelfstandig presenteren en er zelfstandig op reflecteren
5	aan de hand van de probleemstelling zelfstandig een relatie leggen tussen het eigen beeldend werk en het beeldend werk van anderen aan de hand van aspecten van de voorstelling, beeldende aspecten, technieken met de daarbij behorende materialen, apparatuur, gereedschappen, aspecten van de culturele en/ of kunsthistorische context

Toelichting

De CPE opgave wordt zodanig aangeboden dat de kandidaat geleid wordt bij het maken van noodzakelijke keuzen. Daarnaast wordt de kandidaat gesteund in het bewaken van de tijd. De onderdelen waarmee een kandidaat door het examen geleid wordt zijn:

- de oriëntatie
- het beeldend onderzoek
- het vaststellen van het ontwerp
- het maken van het werkstuk
- de beeldvergelijking
- de presentatie

Deze onderdelen hebben betrekking op oriënteren, experimenteren, uitvoeren, presenteren en evalueren.

De kandidaat kan vanuit een thema komen tot een persoonlijke verbeelding. De verbeelding kan betrekking hebben op autonoom of toegepast beeldend werk.

Afhankelijk van de aangeboden beeldende discipline op de school worden de beelden twee- dan wel driedimensionaal en wordt er gewerkt met voor de discipline geëigende middelen.

De kandidaat kan

- a. een probleemstelling verkennen
- b. een probleemstelling analyseren
- c. voor de probleemstelling diverse beeldende oplossingen bedenken
- d. voor de probleemstelling mogelijkheden voor beeldende oplossingen verkennen
- e. uit de mogelijke oplossingen een keuze maken
- f. de gekozen oplossing uitvoeren
- g. het doorlopen werkproces vastleggen en ordenen
- h. de gekozen oplossing en het doorlopen werkproces presenteren en toelichten
- i. op de gekozen oplossing en het doorlopen werkproces reflecteren
- j. bovenstaande activiteiten in samenhang uitvoeren
- k. werkzaamheden binnen de vooraf gestelde tijd afronden

Stappen a, b en c

De stappen a, b en c kunnen beschouwd worden als oriëntatie op het thema en oriëntatie op de verbeelding van het thema.

De kandidaat kan laten zien dat er aan een thema verschillende kanten zitten die mogelijkheden geven voor verbeelding. De kandidaat kan deze mogelijkheden verkennen en zichtbaar maken. De kandidaat kan uit de verkende mogelijkheden een keuze maken en deze toelichten. Beeldend onderzoek wordt 'breed' genoemd wanneer een kandidaat kan laten zien dat hij in staat is veel verschillende ideeën naast elkaar te onderzoeken. Ideeën die op het eerste gezicht niet zo veel met elkaar te maken hebben.

Stappen d, e en f

De stappen d, e en f hebben betrekking op het doen van beeldend onderzoek en het uitwerken van een bepaalde oplossing. De kandidaat kan laten zien dat bij het uitwerken van een oplossing bepaalde aspecten nader onderzoek vragen en kan dat onderzoek op verschillende wijzen uitvoeren door:

- te schetsen (ruimtelijk, twee dimensionaal, digitaal)
- relevant beeldmateriaal te verzamelen
- vormen te onderzoeken
- materiaalproeven te doen

De kandidaat toont daarmee dat hij voorstelling, vormgeving en gebruikte media in samenhang kan toepassen.

De kandidaat kan op deze manier komen tot een verbeelding van het thema gebruikmakend van gegevens uit de oriëntatie en beeldend onderzoek. Van belang is dat de kandidaat laat zien dat hij keuzes maakt.

Beeldend onderzoek wordt 'diep' genoemd wanneer de kandidaat bij de uitwerking van een gekozen idee alternatieven en varianten kan onderzoeken.

Stappen g, h en i

Bij de stappen g, h en i wordt van de kandidaat verwacht dat deze in staat is zijn werkstuk optimaal te presenteren waarbij inzicht gegeven wordt in de wijze waarop het werkstuk tot stand is gekomen en op het geen dat daaraan vooraf is gegaan.

Stap k

Stap k verwacht van de kandidaat dat deze het tijdspad kan bewaken. In het CPE krijgen de kandidaten ondersteuning in de vorm van een globale tijdsinvestering voor de verschillende stappen.

Van de kandidaat wordt verwacht dat deze in staat is om binnen zijn werk een relatie te leggen tussen de voorstelling, het gebruik van beeldende aspecten en toepassing van materiaal, apparatuur, gereedschap en techniek in relatie tot elkaar te plaatsen. Inhoud, vorm en medium dienen in het gemaakte werk tot uitdrukking te komen.

Van de kandidaat wordt verwacht dat deze in staat is een vergelijking te maken tussen zijn eigen werk en dat van een ander aan de hand van aspecten van de voorstelling, beeldende aspecten, technieken en de daarbij behorende materialen, apparatuur en gereedschappen.

BV/V/3	Vaardigheden in samenhang De kandidaat kan de vaardigheden uit de eindtermen van het kerndeel in samenhang toepassen.
---------------	---

Toelichting

Het opgavenboekje met de CPE-opdracht heeft een dusdanige structuur en lay-out dat de kandidaat de vaardigheden - zowel productief als reflectief - in samenhang kan uitvoeren.

Zo geeft het aanwijzingen, bevat het vragen die beantwoord moeten worden en kent het deelopdrachten die uitgevoerd moeten worden. Het magazine functioneert daarbij als een toegankelijk en begrijpelijk naslagwerk.

CSE - Het centraal schriftelijk examen

Afnamemoment

Na het CPE volgt het centraal schriftelijk examen en deze wordt afgenomen in een zitting van 120 minuten.

Vorm

Het centraal schriftelijk examen is voor de vier disciplines identiek. Het CSE bestaat uit 35 (plus of min 10 %) vragen, meestal verdeeld over 4 blokken. De blokken hebben een inhoudelijke relatie met het thema. In het CSE worden geen vragen gesteld die vakspecifieke kennis van een van de vier disciplines vereisen.

Beoordeling

De beoordeling van het CSE vindt plaats aan de hand van het correctievoorschrift dat een bindend karakter heeft. Naast de correctie door de eigen vakdocent is er sprake van een correctie door een andere - door de minister aangewezen - vakdocent.

De CSE-documenten

Voor de leerling:

- Opgavenboekje
- Afbeeldingenboekje

Voor de examinerator:

- Correctievoorschrift

BV/K/3	Leervaardigheden in de beeldende vakken De kandidaat beheerst een aantal strategische beeldende vaardigheden die bijdragen tot de ontwikkeling van het eigen leervermogen. De kandidaat kan a in beeldende processen van anderen keuzes herkennen en benoemen b op beelden van anderen reflecteren
---------------	---

Toelichting

a De kandidaat kan fasen van het proces dat voorafgaat aan het tot stand komen van een beeldend werk benoemen. In het CSE hebben deze fasen van het proces betrekking op werk van beeldend kunstenaars en vormgevers (zie verder BV/V/1).

b Reflecteren is het beschouwen van beeldende kunst en vormgeving waarbij formele en inhoudelijke eigenschappen van beeldend werk in hun context worden geanalyseerd.

Onder beeldend werk wordt onder meer verstaan: Producten van beeldende kunst en vormgeving (zowel twee- als driedimensionaal) en producten van beeldende kunst in allerlei beschikbare media (zoals audiovisueel)

BV/K/8	<p>Beschouwen beeldend werk van anderen</p> <p>De kandidaat kan in beeldend werk van anderen de functionaliteit, de aspecten van de voorstelling, de vormgeving en de culturele en/ of kunsthistorische context benoemen en toelichten.</p> <p>1 in autonome beelden en toegepast werk van anderen de volgende aspecten benoemen en toelichten:</p> <ul style="list-style-type: none"> a aspecten van de voorstelling b beeldende aspecten c technieken en de daarbij behorende materialen, apparatuur, gereedschappen d functionaliteit e aspecten van de culturele en/ of kunsthistorische context
---------------	--

Toelichting

Van de kandidaat wordt verwacht dat deze een relatie kan leggen tussen vorm en functie.

Ten aanzien van de culturele en/ of cultuur- en kunsthistorische context: voorafgaande aan het betreffende examenjaar wordt in de 'Septembermededeling' een beknopte stofbeperking en probleemstelling opgenomen (zie www.examenblad.nl).

3. Overige onderwerpen

Informatie

De CEVO stelt jaarlijks bijtijds de vorm van het CPE en het CSE vast, evenals het aantal en de duur van de zittingen en de wijze waarop de correctie is georganiseerd. Het thema voor het betreffende examenjaar wordt toegelicht in de zogenaamde 'Septembermededeling' van de CEVO en verder uitgewerkt in het magazine. Voor informatie of vragen kunnen docenten terecht op www.cevo.nl. Informatie van andere aard, zoals verzending, hulpmiddelen, rooster, WOLF en normering wordt gepubliceerd op www.examenblad.nl

Jaarplanning CE

Hieronder vindt u een jaaroverzicht van het CE voor de beeldende vakken.

wanneer	wat	wie	waar
<i>eind september</i>	'Septembermededeling': aankondiging thema, inclusief probleemstellingen, stofbeperking, data uitreiking magazine en 1e zitting CPE	CEVO	www.examenblad.nl
<i>februari</i>	verzending/ ontvangst magazine CPE	IB-groep	www.ib-groep.nl
<i>maart tot aan afname CPE</i>	CPE		
<i>mei</i>	afname CSE1		www.examenblad.nl
<i>eind mei/ begin juni</i>	evaluatievergadering door vakverenigingen	SBKV	www.sbkv.nl info@sbkv.nl
<i>medio juni</i>	normeringsvergadering CPE en CSE	CEVO en CITO	www.examenblad.nl
<i>eind juni</i>	afname CSE 2		www.examenblad.nl
<i>augustus/ september</i>	examenverslag beeldende vakken	CITO	vakbladen (van nvto/ vlbv) www.nvto.nl ; www.vlbv.nl

Begrippenlijst

Deze lijst toont een totaal overzicht van de begrippen en vaardigheden die elke kandidaat moet (her)kennen en benoemen. Voor het CPE zijn per beeldend vak afzonderlijk de vakspecifieke begrippen en vaardigheden opgenomen die in de verschillende CPE's een rol kunnen spelen.

BEGRIPPEN CENTRAAL PRAKTISCH EXAMEN en CENTRAAL SHRIFTELIJK EXAMEN BV

I Verschijningsvormen/ beelddragere

Autonome kunst	affiche	ets	mobile
Toegepaste kunst	afgietsel	exterieur	mode(-accessoires)
	animatie	foto	monument
Tweedimensionaal	architectuur	film	object-trouvé
Driedimensionaal	assemblage	fotoserie	paneel
	beeldhouwwerk, sculptuur	fotomontage	performance
Stilstaand	buste	gravure	plattegrond
Bewegend	cd-rom	grafiek	ready-made
	clip	graffiti	reliëf
	collage	illustratie	reportage
	commercial	industriële vormgeving	scherm
	computer(animatie)	installatie	schilderij
	decor	instructiefilm	sculptuur
	decoratie	interieur	sokkel
	design	karikatuur	speelfilm
	dramaserie	keramiek	still
	documentaire	kinetisch object	tekening
	druk	kostumering	video(clip)
	dvd	miniatuur	(wand)tapijt
		mixed-media	

II Aspecten van de voorstelling

Inhoud	attribuut blikrichting en face en profiel gebaar houding geënceneerd, in scène gezet genre	idealiseren kleding landschap naar de fantasie naar de waarneming onderwerp personage portret	stilleven symbool thema vereenvoudigd vertellend uitdrukking verhaal
--------	---	--	--

III Zeggingskracht/ karakteristieken

<i>zoals</i>	agressief angstig beweeglijk chaotisch chique	eentonig eenzaam eerbetoon expressief dramatisch dynamisch	Feestelijk futuristisch geëmotioneerd harmonieus klassiek lieflijk	naturalistisch nét echt/ realistisch ordelijk romantisch	somber sober statisch surrealistisch	verdrietig verstild vervreemdend vrolijk zakelijk
--------------	---	---	---	---	---	---

IV Proces

atelier	lijst	schetsen
ambachtelijk	materiaalproef	sfeerblad
beeldmateriaal	maquette	stijl
compositieschets	mindmap	storyboard
draaiboek	oeuvre	studio
experiment	onderzoek	voorstudie
experimenteren	opdracht	vormonderzoek
inlijsten	portfolio	werkwijze
	scenario	

V Functionaliteit

decoratief	praktisch	toegepast
educatief	religieus	verhalend
esthetisch	status	verwijzend
gebruiksfunctie	symbolisch	waarschuwend
mythologisch		wervend

VI Culturele en kunsthistorische context

avantgarde	depot	origineel	sociaal/socialistisch
archeologie	elite	progressief	stijl/ kunststroming
archieff	erfgoed	religieus	tegendraads
beeldtaal	idealistisch	renovatie/restauratie	traditie
behoudend	klassiek	revolutionair	tijdgeest
conserveren	maatschappelijk		

VI Aspecten van de vormgeving

A Beeldende aspecten

compositie/ ordening

aandachtspunt
aanzicht (voor/zij/achter)
(a)symmetrie
compositievormen
evenwicht/ harmonie
herhaling
opstelling
plaatsing
richting
ritme
vlakverdeling

kleur

kleurencirkel
kleurcontrasten
kleurfamilie
kleurgebruik
kleurhelderheid
kleurmenging
kleurverloop
optische kleurmenging
primaire kleuren
secundaire kleuren
tertiaire kleuren
verzadigde kleuren
zuivere kleuren

lijn

contour
lijndikte
lijnrichting
lijnsoort
lijnwerking
lineair

licht

clair-obscur
eigen schaduw
kunstlicht
licht- donker contrast
lichteffecten
lichtval
lichtrichting
meelicht
strijklicht
natuurlijk licht
schaduwwerking
slagschaduw
tegenlicht
zijlicht

vorm

abstract
figuratief
gedetailleerd
geometrisch
gesloten vorm
gestileerd
gestroomlijnd
maatverhouding
massief
open vorm
organisch
restvorm
schematisch
silhouet
vereenvoudigd
vlak
volume
vormsoort
vormcontrast

ruimte

afsnijding
atmosferisch perspectief
close-up
coulissewerking
diepte
groot voor- klein achter
kader
kikvorsperspectief
kleurperspectief
lijnperspectief
overlapping
plasticiteit
plat
ruimte-omvattend
ruimte suggestie
ruimtewerking
scherpte-diepte
standpunt
verdwijnpunt
verkorting
vervaging
vogelvluchtperspectief

structuur

textuur

zoals: fijn, glad, grof, ruw
stofuitdrukking

geluid

vocaal
instrumentaal
digitaal

Hanteringswijze

B Materialen

CSE

beton
computer
doek / stof
garens
geluid
hout (massief, plaat)
houtskool
inkt
karton
klei
krijt
licht
metaal
papier
potlood
software
stof
textiel
verf
vezels

CPE TE

acrylverf
aquarelverf
ecoline
gouache
houtskool
olieverf
oost-indische inkt
papier
pastel
plakkaatverf
potlood
siberisch krijt
software
verf
vetkrijt

CPE HA

Beton
engobepoeders
gips
glazuurpoeders
hout (massief, plaat)
leer
marmer
metaal (draad, plaat)
metaalverven
niet-plastische kunststoffen
plastische (kunst)stoffen
software
steen
verf
was

CPE TEX

garens:
gemengde garens
katoen
linnen
touw
wol
stoffen:
badstof
bont
doek
fleece
jute
kant
katoen
kunststof
leer
linnen
software
tricot
tule
vilt

CPE AV

cd
cd-rom
computer
doka (en toebehoren)
dvd
filmcamera
(digitale) camera
fotopapier
fotorolletje
geluidsapparatuur
lenzen
lichtapparatuur
objectief
printer
projectie-/beeldscherm
scanner
software
videocamera
video-/filmband

B Technieken

CSE

assembleren
(be)drukken
beeldhouwen
boetseren
bouwen
digitaliseren
digitaal presenteren
collage
construeren
filmen
fotograferen
gieten
grafische technieken
modelleren
monteren
schetsen
schilderen
sjabloneren
tekenen
textiele technieken
zeefdrukken

CPE TE

arceren
aquarelleren
collage
constructief tekenen
dekkend schilderen
(diep)drukken
egaal schilderen
hoogdrukken
knippen
mengen
monotype
nat-in-nat schilderen
plakken
pointilleren
scheuren
schilderen (in toon,
kleur en toets)
sjabloneren
snijden
spatten
tamponeren
transparant
schilderen

CPE HA

buigen
ciseleren
draaien
drijven
glazuren
gutsen
hakken
(hout)verbindingen maken
insnoeren
klinken
knippen
lassen
omklappen
oprollen
ponsen
raspen
scheuren
schuren
plooiën
polijsten
ritsen
smeden
solderen
snijden
vijlen
vouwen
zagen

CPE TEX

appliqueren
breien
borduren
construeren
dessineren
draperen
haken
knopen
modelleren
naaien
rafelen
sjabloneren
spannen
spinnen
stempelen
tamponeren
twijnen
verstevigen
verven
viltten
vlechten
vouwen
weven

CPE AV

acteren
concept maken
draaiboek maken
decor bouwen
ensceneren
focussen
interviewen
kostumeren
monteren
regisseren
registreren
script maken
storyboard maken
spotten
zoomen